

הלכות ראש-החדש סימן תכח

יהיה עצרת בשנייהו בסדרן או חסרים: ב *אלו ה'מים (ג) *שהקבעו בהם ראשי-החדשים ולא בזולתם: ניסן אה"ז, איר בגה"ז, סיון אגד"ו, תמוז אגה"ו, אב בדו"ז, אלול אכד"ו, תשרי בגה"ז, (ד) מרחשון גדו"א, כסלו א"ב ג"ד ה"ו, טבת אבגד"ו, שבט בגדה"ז, אדר זכד"ו (ובעבור אדר הראשון בדה"ז ושני בדו"ז): ג יסימן לקביעת המועדים: א"ת ב"ש ג"ר ד"ק ה"ץ ור"ף, פרוש, ביום ראשון של פסח יהיה לעולם תשעה באב, וסימן 'על מצות ומריים יאכלהו'; ביום שני בו שבעות, וביום שלישי בו ראש-השנה, ביום רביעי בו קריאת התורה (ה) שהוא שמחת-תורה, ביום חמישי בו צום כפור, ביום ששי בו פורים שעבר: ד ילעולם קורין *צו את אהרן' קדם פסח בפשוטה ו'מצרע' במעברת, חוץ (ג) (ו) מבה"ח מעברת (וה"ש מעברת) שקורין 'אחרי מות' קדם הפסח. *ילעולם קורין

באר היטב

בחולש שש בו שני ימים ר"ח קאי הסימן שלו על יום ב' דר"ח, מצאתי, ט"ו. ובמ"א הגיה מרחשון בדה"ז: (ג) מבה"ח. פי' שחל ר"ה ביום ה' והשנה מעברת, שאז קורין פי' נח בדר"ח חשון ונתוסף שבת א':

משנה ברורה

ואחד חסר או שניהם חסרים, אבל בשניהם מלאים יבוא יום ראשון של חגגה ביום שאחר עצרת, כגון אם יום ראשון של עצרת חל ביום ראשון, יבוא חגגה ביום שני: ב (ג) שהקבעו בהם יבוא, כל אלו (ג) ה'מים שהוא חושב, אם הראש-החדש הוא של שני ימים מפני שהחדש שעבר היה מלא, קאי הסימן על יום שני של ראש-החדש, שממנו מתחיל למנות מנין ימי החדש: (ד) מרחשון גידו"א. טעות-סופר הוא, (ד) וצריך לומר ב'דה"ז. ויש שרוצים (ה) ללשבו, דקאי על יום ראשון דראש-החדש מרחשון שחל באלו ה'מים, ודחק גדול הוא, דמאי שנא דבנה החדש נתן הסימן על יום ראשון שלו, מה שלא עשה כן בשאר החדשים [פר"ח]: ג (ה) שהוא שמחת-תורה⁴. הנינו לכני חוצה לארץ, שעושין שמניני-עצרת שני ימים וחתל שמחת-תורה ביום כ"ג לחדש תשרי: ד (ו) מבה"ח מעברת. הוא סימן, שהה"א מורה שיום ראש-השנה היה חל ביום חמישי, ונתחיי"ת מורה שאותה השנה היתה חסרה ורוצה לומר, שחשון וכסלו היו שניהם חסרים. ורמ"א

באר הלכה

נטילת הערבית⁴. ובהו פדע טעם כל זה הסעיף², דאם נעשה ראש-השנה ביום אדיר, ממילא יהיה מקלע יום-כפור של השנה ההיא ביום א'ג', והנה ביום א' וביום ו' אי אפשר להיות, שהיו שני ימים קדושים סמוכים זה לזה, וביום ג' אי אפשר דעל-ידהו יהיה מקלע הושענא-רבא ביום השבת, וכשנעשה זכיר פורים, יהיה מקלע יום ראשון של פסח ביום ביד', וכשהיה ביד' פסח יהיה מקלע עצרת שהוא ג'ה'שבעות ביום ג'ה"ז, וממילא יהיה הושענא-רבא ג'ס"ב ביום זה ופי' ביום שמקלע עצרת מקלע הושענא-רבא, וזה אי אפשר, שביום ד' אי אפשר משום נטילת ערבית, וביום ג'ה' ג'ס"ב אי אפשר, דהלא לפי זה היה לו לחול יום-הכפורים שלפניו ביום ו' וביום א' וזה ג'ס"ב אי אפשר, וכו'. וכל א' יום א' דחגגה, דכיון דקמא לן "לא ביום אדיר ראש-השנה וכו'", ממילא אי אפשר לחול בשום נגזי חגגה ביום ג' לא בפשוטה ולא במעברת, בין כשהשנה שלמה או חסרה או בסדרן [ואין כאן מקום להאריך, ועין בלבוש]. וכל א'ג' צום אסתר, דאס"ב יהיה זכיר פורים. וכל ביד' צום תמח וצום תשעה באב, דאס"ב יהיה מקלע ראש-השנה ביום אדיר וזה אי אפשר, וכו'. והנה כל זה שכתבנו אין צריך להעריך בפירוט איך הוא כן, רק שפדע הכלל, דמחוש טבת ואילך ילכו החדשים עד חדש חשון בסדרן: טבת חסר, שבט מלא, אדר חסר ונאם יש שני אדרים, אדר הראשון הוא מלא, ניסן מלא, אייר חסר, סיון מלא, תמוז חסר, אלול חסר, תשרי מלא (אבל חשון וכסלו משתנים, עצמים שניהם מלאים או שניהם חסרים, ופעמים בסדרן דהנינו חשון חסר כסלו מלא³, ואין כאן מקום להאריך). ובהו סבין ג'ס"ב מה שכתב השלחן-ערוך בדיוס פורים יחול ל'ג לעקר שהוא ח"י איר, פי' הוא תשעה שבועות בצמצום: *אלו ה'מים וכו', ניסן אגה"ז. ולא בשאר ה'מים, כדי שלא יחול ביום ביד', פסח, (וכיון דניסן ידוע שהוא מלא, אס"ב מוגזי שני ימים לחדש הבא, וצריך לקבוע יום שני של חדש איר דוקא ביום שלישי וחמישי ושביעי ושני, ואיר הלא הוא חסר דהנינו של כ"ט יום ומגזי רק יום אחד להלן, וממילא צריך לקבוע החדש סיון ביום ד'א'ג' וכו' וכו', הכל באפן זה. ומה שכתב "מרחשון גידו"א", צריך לומר "בדה"ז" וקאי על יום שני של ראש-החדש, והוא ג'ס"ב משום דכיון דתשרי ב'ג'ה"ז והוא מלא, ממילא ראש-החדש חשון הוא ב'דה"ז. וכסלו הוא תלוי לפי מרחשון אם היה מלא או חסר ובאקאי יום נגזע, והוא יכול לבוא בששה ימים ולא ביום שבת, דאס"ב יהיה יום א' דחגגה ביום ג' וזה אי אפשר, וכו'. כן כתב הפרי תיש. עוד כתב, דמה שאמרו בטבת שישל לחול ביום שני הוא כשהשנה מעברת, וכן מה שאמרו שישל יחול ביום שלישי הוא ג'ס"ב דוקא כשהשנה מעברת, ויום רביעי לא יחול כי אם בפשוטה ולא במעברת, ומהו סבין כל הסעיף: *צו קדם פסח. מפני שביצ' מדבר מהנעלת כלים לענין נותר קדשים, והנעלת כלים מחמת למוד מקדשים; וגם במעברת שקורין 'מצרע' קדם פסח, דכתיב בה' ויכלי תרש ישבר, שהוא כעין הנעלת כלים [א"ר בשם אבודרהם]: *ילעולם קורין וכו' קדם עצרת. כדי שלעולם תפסיק

שער הציור

(ג) אחרונים: (ז) מגן-אברהם: (ס) ט"ו:

(*) ובא"זה זמן קובעין החדשים חמצי המועדים, עין בטור ויבבלוש באר כל ענין הפסח, עין שם, וכן בפרי תיש באר בפרש כל שנה ושנה את סימניה, עין שם. אכן מה דמשמע מפורש ששנת תרס"ב סימנו ז"ש ויהיו שראש-השנה יחול ביום ז' והיא שלמה, דהנינו שחשון וכסלו מלאים, וממילא יבוא פסח בשנת תשי"ז סימנו ז"ח [וזהו שראש-השנה יחול ביום ז' והיא חסרה] ושנת תש"ז סימנו ה"ש ויהיו שראש-השנה יחול ביום ה' והיא שלמה, וממילא יחול הפסח ביום א' ויענין שנת תש"ח שהיא שנה ג"כ ויהיו שראש-השנה יחול ביום ג' והחדשים בסדרן אחד מלא ואחד חסר, ובאמת הוא טעות-סופר, כמו שכתב בפרי תיש ששנת תרס"ב סימנו זח"ג, דהנינו שיום ראשון של ראש-השנה יחול ביום ז' והיא חסרה, דהנינו שחשון וכסלו שניהם חסרים, וממילא יבוא יום ראשון של פסח ביום ג'; ושנת תרס"ג סימנו ה"ש, דהנינו שראש-השנה יחול ביום ה' והיא שלמה, ופסח יבוא ביום ראשון; ושנת תש"ז סימנו ז"ח [דהנינו שראש-השנה יחול ביום ה' והיא חסרה] וממילא יבוא יום ראשון דפסח ביום ז'; ושנת תש"ח סימנו כש"י, דהנינו שראש-השנה יחול ביום ב' והיא שלמה, דהנינו ששניהם מלאים, וממילא יבוא הפסח ביום ז'. וענין בחתם-סופר חלק ששי סימן לה שכתב ג'ס"ב כן לענין הקביעות לענין בטור ובתנחתא הפרי תיש, וכן מצאתי עוד בקמה ספרים שכתבו שנים דברי הפרי תיש ואין לזוז מהם. וענין בפרי תיש שיש עוד נפקא-מנה באיזה שנים, אך הם רחוקים מאתנו קרוב למאתים שנה, ובדואי יבוא הגזאל קדם ונקדש החדש ע"פי הראיה ואין נפקא-מנה מזה. והנה בעתים הללו נמסר בעונותינו הרבים הדפסת הלוחות ביד כל אחד ואחד, ויש מזה קלקול גדול, שיש מהם שולקחים אתה לוח לשן ומדפיסים ממנו ומטעים בהם הדברות, שהנהו עוברי-דוכים שאין יודעים ומני החדשים ומני הלוחות וסומכים עליו כעל פוסק מפרסר, וראוי מאד לגדולי ישראל להשיג על זה. ומה טוב היה אם היה הנגה בישנאל, שלא לקח לוח כי אם כשיש עליו הסקמה מאחד מהגדולים שדפסו בדיו:

הלכות ראש־חַדָּשׁ סִימָן תכח

ביאורים ומוספים

סִימָן תכח

סֵדֶר קְבִיעַת הַמוֹעֵדִים וְקִרְיַת הַפְּרָשִׁיּוֹת

[ב"ה"ל ד"ה אלו הימים שאין]

כְּדִי שְׁלֹא תִדְּחַה נְטִילַת הַעֲרֵכָה⁽¹⁾, וְכֵן תִּפְדֶּע טַעַם כָּל זֶה הַפְּעִיף⁽²⁾.

(1) ובטעם הדבר שאין נוטלים ערבה בשבת, כתב הלבוש (ס"א) שעל ידי חבטת הערבה נתלשים ממנה עלים, ויש בזה איסור דאורייתא, וכיון שחבטת הערבה היא רק מנהג, אינה דוחה את השבת. ועל טעם זה הקשה בשו"ת שער אפרים (סוף סי' ב), שכיון שענפי הערבה תלושים הם, אין בתלישת העלים מהם איסור דאורייתא של תולש ולא של קילקול הערבה. לכן כתב, שטעם האיסור הוא שמא יעביירו ד' אמות ברשות הרבים, וכמו שאסור מטעם זה ליטול לולב בשבת. ועל טעם זה הקשה הא"ד (ס"ק א), שמבואר בגמרא (סוכה מג, ב) שעל נטילת ערבה לא גזר גזירה זו, והביא (הא"ר), שהרוקח (סי' רכא) כתב שהטעם הוא כיון שבעת נטילת הערבה בהושענא רבה היו בוכים ומתחננים על המים, ואסור לעשות כן בשבת. וראה במשנ"ב לעיל סי' רפח ס"ק ד.

(2) וגם בזמן שהיו מקדשים על פי הראיה, וראש חודש היה אמור לחול בימים שהיו גורמים למתעדים לחול בימים אלו, כתב בשו"ת התשב"ץ (ח"א סי' קלה-קלו) בשם רבינו סעדיה גאון, שהיו מקפידים שלא לקדש את החודש באופן שיחולו המועדים בימים אלו. וכתב על כך התשב"ץ שאין דבריו נכונים, משום שמצינו במשניות בכמה מקומות שבזמן שהיו מקדשים על פי הראיה היו כשרים לקביעת המועדים גם ימים שאצלנו פסולים לכך. והמחצה"ש (הקדמה לסימן) כתב שזו מחלוקת ראשונים (בפסחים נח ב), והוסיף על דעת הסוברים שגם כשהיו מקדשים על פי הראיה היו מקפידים שלא יחולו המועדים בימים מסוימים, שהמפרש על הרמב"ם (פ"ז מהל' קידוש החודש ה"ז) כתב בשם רבינו חננאל, שהיתה קבלה הלכה למשה מסיני ביד חכמים שלא

לקבוע את ראש השנה בימי אד"ז, וטעם הדבר נמסר רק לאותם חכמים המזומנים לעיין בסוד העיבור, ולנו נאמר רק הטעם שבש"ס, אבל אין זה עיקר הטעם. וראה עמק שאלה על השאלות (ויקרא שאילתא סז אות כב) שהביא דעות הראשונים בזה, ומה שכתב הגר"ח קניבסקי (בספרו שקל הקודש פ"ז מקידוש החודש ה"א בביה"ל).

[ב"ה"ל שם]

תְּשֶׁן חֶסֶד פְּסָלוּ מְלֹא⁽³⁾.

(3) ובטעם הדבר שהחודשים חשון וכסלו הם לפעמים מלאים ולפעמים חסרים, ביאר בספר יסוד עולם (מאמר רביעי פ"ט), שאם חשון יהיה תמיד חסר וכסלו תמיד מלא, יצא לפעמים שעשרה בטבת יחול בשבת, וכיון שלהתענות בשבת אי אפשר, יהיו צריכים לדחות את התענית ליום ראשון, והרי כתוב על עשרה בטבת "עצם היום הזה" (יחזקאל ב ג), ולכן קבעו את החודשים האלו באופן שעשרה בטבת לא יוכל לחול בשבת. והלבוש (ס"א) כתב טעם נוסף בזה.

[משנ"ב ס"ק ה]

שְׁהוּא שְׁמִת־תּוֹרָה⁽⁴⁾.

(4) ולפי חשבון זה, שביום שחל יום ראשון של פסח חל גם תשעה באב, כתב הרמ"א לקמן (סי' תעו ס"ב) שזה אחד מהטעמים שנוהגים במקצת מקומות לאכול בליל הסדר ביצים, זכר לאבלות של תשעה באב. ובביאור הגר"א (שם) כתב סימן לזה מהמדרש רבה על הפסוק "השביעני מרורים הָרֹנִי לענה" (איכה ג טו), שמה שהשביעני מרורים בליל יום טוב של פסח, הָרֹנִי בליל תשעה באב לענה. ולפי טעם זה נראה מדברי המשנ"ב שם (ס"ק יג), שביום השני של פסח [בחו"ל] אין צריך לאכול ביצים, אך לפי הטעמים הנוספים שזכרו שם, יש לאכול ביצים גם ביום השני.